

20

Temmuz 2010

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

AB-Türkiye Ekonomik ve Ticari İlişkiler
Raporu Üzerine Değerlendirme

Can Mindek

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

www.ikv.org.tr

AVRUPA BİRLİĞİ – TÜRKİYE TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER RAPORU

GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinin en önemli aşaması olan Gümrük Birliği, taraflar arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi, iktisadi çıkarların yakınlaştırılması ve politikaların uyumlaştırılması açısından çok önemli bir rol oynuyor. Ticari ve ekonomik bütünleşmenin ötesinde, siyasi ve toplumsal boyutları da kapsayan tam üyelik yolculuğunun yapı taşı olan Gümrük Birliği, basit bir ticari ortaklığın çok ötesindedir.

Gümrük Birliği'nin işleyişine ilişkin olarak yaşanan sorunlar ticari ilişkilerin gelişmesini zedelediği gibi, tam üyelik müzakerelerinde yol alınmasını da zorlaştırıyor. Serbest ticaret anlaşmaları, vize sorunu ve kota uygulamaları en çok öne çıkan sorunlar. Kıbrıs sorununun Gümrük Birliği ile bağlantısı ve dolaylı olarak katılım müzakerelerini engelliyor olması da gündemin ilk sıralarında her zaman yer alıyor. Öte yandan, 2008 yılı sonundan bu yana başta AB'nin gelişmiş ekonomileri olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına küresel mali kriz de AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin seyrini etkiledi. Ticaret hacmindeki düşme ve mali piyasalardaki çalkantılar, çok dramatik bir değişikliğe neden olmasa da, Gümrük Birliği'ne "yeniden bakmayı" gerekli hale getirdi. Aslında bu durum her iki taraf içinde geçerlidir.

Metin Kazak tarafından hazırlanan ve AP Uluslararası Ticaret Komitesi'nde kabul edilen rapor, Gümrük Birliği temelinde, Türkiye ile AB arasındaki ticari ilişkileri inceliyor. Rapor, iktisadi saptamaların yanı sıra, çözüm önerileri ve uyarılar da içeriyor. Eylül ayında AP Genel Kurulu'nda oylanacak raporun temel noktalarını ve arka planlarını incelemek faydalı olacak. Böylece hem Parlamento'nun bakış açısını anlamak sağlanacak hem de Türkiye'deki Gümrük Birliği "sorgulamalarına" karşı bir kaynak oluşturacak.

RAPORUN İÇERİĞİ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye ile AB arasındaki ticari ilişkilerin ileri bir seviyede olduğunun belirtildiği raporda, bürokratik işlemlerin

Avrupa
Parlamentosu üyesi
Metin Kazak
tarafından 12
Mayıs 2010'da
hazırlanan rapor 14
Temmuz tarihinde
AP Uluslararası
Ticaret
Komitesi'nde kabul
edildi. Rapor,
Türkiye ile AB
arasında tesis
edilen Gümrük
Birliği temelinde
ticari ilişkilere ve
taraflar arasındaki
ekonomik
göstergelere
odaklanıyor. Bu
çerçevede,
Türkiye'nin küresel
kriz karşısında
gösterdiği başarılı
tutum
memnuniyetle
karşılarken,
doğrudan yabancı
yatırımların
artırılması yönünde
çalışmalar
yapılması gerektiği
vurgulanıyor.

sadeleştirilmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması ve yapıcı diyalog sağlanması çağrısı yapılıyor. Küresel krizden çıkış bağlamında taraflar arasında ticaret ve yatırım alanında işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanıyor. Ticaretin geliştirilmesi bağlamında Türkiye'nin jeo-stratejik konumuna atıf yapılıyor ve genç nüfusun iktisadi kalkınma için oynadığı rol hatırlatılıyor. Aynı zamanda, kadın istihdamına ilişkin sorunların altı çiziliyor ve Komisyon'un Türkiye ile bu alanda iyi örnekleri paylaşması çağrısı yapılıyor.

Bilindiği gibi, 2009 yılı İlerleme Raporunda siyasi kriterler başlığı altında Türkiye'de kadın hakları ve kadın istihdamı konularına yer verilmiş, kadınların emek piyasasına katılımının düşük olduğu ifade edilmişti. 2009 yılı başında kadın istihdamında yaşanan artışın dönemsel ve krize bağlı bir gelişme olduğu belirtilerek, kadınların kayıt dışı sektörlerde çalışmaları ve aynı işi yapan erkeklerden daha az kazandıkları vurgulanmıştı.

Metin Kazak tarafından hazırlanan raporda öne sürülen önerilerden biri de, Gümrük Birliği'nin kapsamının genişletilmesi ve tarım ürünleri, hizmetler ve kamu ihaleleri konularının da dahil edilmesidir.¹ Tam üyelik müzakerelerindeki tıkanıklık göz önünde bulundurulursa, bu öneri iki taraf arasındaki ilişkileri geliştirmek açısından geçerli ve uygulanabilir bir öneri olarak değerlendirilebilir. Özellikle tarım ürünleri ve hizmetleri içerecek şekilde genişletilmesi, AB'nin yanında Türk üreticisi ve hizmet sağlayıcısı için bazı yeni pazar olanakları ve fırsatları gündeme getirecektir. Bu yaklaşım, AB tarafından üçüncü ülkelerle yürütülen serbest ticaret anlaşması (STA) müzakerelerinde de izlenebilir. Son dönemde yapılan görüşmelerde ve G. Kore ile imzalanan anlaşmada da ortaya koyulduğu gibi, STA'nın mümkün olduğunca geniş bir alanı kapsamaması; fikri mülkiyet hakları, kamu ihaleleri ve hizmetleri de içermesi hedefleniyor. Hatta Güney Amerika ülkeleri ile yürütülen müzakereler bağlamında bazı sivil toplum kuruluşları, "insan hakları ihlallerinin" yeterince gözetilmediği gerekçesiyle STA'lara karşı çıkabiliyor. Bu şekilde oluşturulan "yeni nesil" STA'lar, ticari ortaklığın yanı sıra siyasi ve toplumsal yakınlaşmayı da kolaylaştırıyor. Ne var ki, Türkiye'nin bu tür yeni nesil anlaşmalara uyum göstermesini de zorlaştırıyor. Söz konusu durumun nedenleri aşağıda daha detaylı olarak ele alınıyor.

Rapor, STA konusuna iki paragraf ayırıyor. Bir taraftan, Türkiye ile üçüncü ülkeler arasında yürütülen STA müzakerelerinde yaşanan sorunlara değiniliyor ve söz konusu ülkelerin isteksiz tutumlarının ve bağlayıcı bir mekanizma bulunmamasının Türkiye ekonomisini olumsuz etkilediği ifade ediliyor. Öte yandan, Türkiye tarafından tamamlanan STA'ların, Türkiye'nin dinamik ekonomik yapısının bir göstergesi olduğu hatırlatılıyor ve bu durum memnuniyetle karşılanıyor.

Tablo 1: Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmaları

STA İmzalanan Ülkeler	İmzalanan ve iç onay süreci devam eden STA'lar
EFTA, İsrail, Makedonya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Filistin, Tunus, Fas, Suriye, Mısır, Arnavutluk, Gürcistan, Karadağ	<ul style="list-style-type: none">• Şili (14.07.2009)• Sırbistan (01.06.2009)• Ürdün (01.12.2009)

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr> (Çevrimiçi) 16.07.2010

¹ Bilindiği gibi Gümrük Birliği sanayi malları ile işlenmiş tarım ürünlerini kapsıyor.

AB ile STA müzakereleri yürüten veya anlaşma imzalayan üçüncü ülkelerin Türkiye ile masaya oturma konusunda isteksiz oldukları bir gerçek. Buna ek olarak, AB'ye verdikleri ticari ve siyasi tavizleri Türkiye'ye vermek istemiyorlar. Hal böyle olunca, Gümrük Birliği çerçevesinde AB ticaret rejimine uyum gösteren Türkiye, son derece dezavantajlı bir konumda bırakılıyor. AB tarafından son dönemde imzalanan STA'lara eklenen "Türkiye Maddesi" söz konusu sorunlara çözüm bulunmasına yetmiyor, yasal taahhüt içermediği ve müzakerelerin geçiş dönemine kadar bitirilmesine imkân sağladığı için beklenen sonuca ulaşamıyor. İçerisinde bulunan koşullarda, ortaya koyulabilecek en etkili çözüm önerisi, AB'nin yeni başlayacağı STA müzakerelerine Türkiye'nin AB ile eş zamanlı olarak başlamasının temin edilmesi (paralel müzakereler) ve aynı anda yürürlüğe girmesinin sağlanması. Böylece, Türkiye ile STA akdetme konusunda isteksiz olan ülkelere karşı telafi edici vergi uygulanması da gündeme gelebilecek.

Raporda, Türkiye'den AB ülkelerine giden iş adamlarına ve tır şoförlerine uygulanan vizenin Gümrük Birliği bağlamında tarife dışı engel teşkil ettiği ifade ediliyor ve Adalet Divanı'nın kararları hatırlatılıyor. Ancak bir çözüm önerisi sunulmuyor ve geri kabul anlaşması müzakerelerinin sürdürülmesi memnuniyetle karşılanıyor. Dolayısıyla, Katma Protokol Madde 41/1'de yer alan "standstill" hükmü çerçevesinde ortaya koyulan "vizesiz seyahat hakkı" veya "vizenin hukuka aykırılığı" değil, vize kolaylaştırma anlaşması bir çıkar yol olarak sunuluyor. Türkiye vatandaşlarının seyahat özgürlüğünü kolaylaştıracağını umduğumuz bu anlaşma bir taraftan da Avrupa hukukuna aykırı olduğunu iddia ettiğimiz vizenin kabul edilmesi anlamına da gelebilecektir. Öte yandan, İKV tarafından yürütülen "Vize Şikâyet Hattı Projesi" kapsamında da gündeme getirildiği gibi, vize kolaylaştırma anlaşmaları, süreçleri zorlaştırabiliyor ve çekilen çileleri artırabiliyor.

Türkiye'nin dış ticareti neden AB dışındaki ülkelere kayıyor ve bunun iktisadi etkileri nelerdir? Metin Kazak, bu soruyu Komisyon'a yöneltiyor ve bir çalışma yapılmasını öneriyor. Rusya'nın son dönemde Türkiye'nin en büyük dış ticaret ortağı olması ve bu unvanı Almanya'dan alması yukarıda belirtilen sorunun sorulmasının temel nedeni. Ayrıca, Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ile de ticari ilişkiler yükselen bir seyir gösteriyor. Yaklaşık 1 aydır kamuoylarında "ksen kayması"² adı altında tartışılan bu hususların AB tarafından ciddi bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekiyor. Zira STA ve vize sorunlarının ağırlığını hissettirdiği Gümrük Birliği'nin, vize ve ticaret alanlarında serbestleştirme içeren anlaşmalara gidilen Rusya, Ortadoğu ve Afrika karşısında koltuğunu sallantıda hissetmesi çok şaşırtıcı değil. Neo-liberal politikaların kalesi olan AB'nin bu yönde gelişen sermaye hareketlerini tahlil etmesi çok zor olmasa gerek.

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlarda AB'nin payı 2008'de yüzde 75'ten 2009 yılında yüzde 88'e yükseldi. Ancak söz konusu yatırımlar GSMH'da küçük bir paya sahip. Rapora göre bu durum yapısal ve kurumsal bir dönüşüm gerektiriyor. Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımlar için daha cazip bir yer olması ve böylece küresel ekonomiden daha fazla faydalanabilmesi amacıyla neler yapması gerekiyor?

- Korsan ürünlerin önüne geçilmesi,
- Fikri mülkiyet haklarının korunması ve uygulanmasının güçlendirilmesi.

² İKV Dergisi Temmuz 2010 sayısında bu konuya ilişkin 2 makale bulabilirsiniz. Üyelik için: savci@ikv.org.tr

Hatırlanacağı gibi, 12 Haziran 2010 tarihinde İKV tarafından Kültür Bakanlığı ile işbirliğinde düzenlenen "Dijital Ortamda Fikri Mülkiyet Hakları" başlıklı konferansa katılan Microsoft Fikri Mülkiyet Politikaları Müşaviri Richard Wilder, korsanın yüzde 10 azalması halinde, küresel düzeyde 141 milyar Dolar'lık ekonomik büyüme kaydedileceğini ve 600 bin yeni iş olanağının sağlanacağını ifade etmişti. Türkiye açısından da GSYİH'da 624 milyon Dolar'lık artış kaydedileceğini; böylece de 1894 yeni iş ve 800 milyon Dolar ek vergi elde edileceğini vurgulamıştı.

SONUÇ

Türkiye ile AB arasında 1996 yılında tesis edilen Gümrük Birliği, işleyişine ilişkin bazı sorunlar, Kıbrıs konusu ve tam üyelik müzakerelerindeki olumsuz hava nedeniyle sorgulanıyor. Gümrük Birliği'nin tamamlandığı dönemdeki iktisadi ve siyasi koşulların günümüzde değiştiğini söylemek zor olmasa gerek. Türkiye, Avrupa'nın 6. dünyanın da 15. en gelişmiş ülkesi konumuna gelirken, 2009 yılında AB'ye yaptığı ihracat 33,6 milyar Avro, AB'den yaptığı ithalat da 40,4 milyar Avro'ya yükseldi.

1996 yılına geri döndüğümüzde, tam üyeliğin çok uzun bir süre geçmeden gerçekleşeceği düşünüldüğü için Gümrük Birliği'ne ilişkin bazı sorunlar göz ardı edilmiş; daha doğrusu, üyelikle beraber kendiliğinden ortadan kalkacağı hesaplanmıştı. Ne var ki, müzakerelerin ancak 9 yıl sonra başlaması ve ilk 5 yıllık dönemde somut adımlar atılamaması Gümrük Birliği'ne bağlı sorunları da daha tartışılır hale getirdi. Her ne kadar iktisadi veriler, 2001 krizinden çıkış ve siyasi gelişmeler "Gümrük Birliği'nden zarar edildiği" mitini çürütmeye yetse de, bazı çevreler bu tür tartışmaları sürdürüyor. Kıbrıs sorunu, vize uygulamaları ve STA'larda yaşanan sıkıntılar, daha gerçekçi 'zararlar' ve temel olarak bunların üzerinde durulması gerekiyor.

İKV olarak hemen her fırsatta yinelediğimiz gibi, Gümrük Birliği herhangi bir ticari ortaklığın çok ötesindedir. Tam üyelik yolunun önemli bir yapı taşı olmasının yanı sıra ekonomik ve toplumsal yakınlaşmanın da bir unsurudur. Barındırdığı çeşitli kurumlarla, siyasi yakınlaşma ve diyalog için çok etkin bir mekanizma sunar. Metin Kazak da, bu mekanizmaların kullanılmasını öneriyor.

Son olarak, raporda da ifade edildiği gibi, Gümrük Birliği'nin düzgün işleyişinin siyasi nedenlerle engellenmesi her iki taraf için de ekonomik olarak olumsuz sonuçlar doğuruyor. Bu nedenle, hem AB'nin hem de Türkiye'nin müzakerelerde yaşanan yavaşlamayı ortadan kaldırmak için gerekli adımları en hızlı şekilde atması gerekiyor. Aksi takdirde, tam üyelik de, tıpkı Gümrük Birliği gibi sorgulanmaya başlayacak ve kamuoylarının desteği ile inancı biraz daha aşınmaya uğrayacak.